

פתח דבר

הגיליון הנוכחי, מספר 35 של כתב העת **בין הקטבים**, הוא הראשון המתמקד בבחינת האתגר שעימו מתמודד צה"ל ב"מעגל שלישי" (להלן מעג"ש) נגד איראן. במקביל לפרסום הגיליון הולך ועולה רף החיכוך הישיר והגלוי בין ישראל לבין איראן גם במישור הצבאי.

תפיסת הביטחון הישראלית המסורתית, זו שעיצבה את דמותו של צה"ל, גובשה בעולם שבו מדינות ערב שעל גבולות ישראל הציבו את האיום המידי והעיקרי עליה. כתגובה לאיום זה נבנה צה"ל כצבא שעיקרו יבשתי המגובה ביכולות מודיעין ואוויר מעולות. גישת המענה הבסיסית הייתה העברת המלחמה לשטח האויב, לאחר שלב מגננה קצר, והכרעת צבאות ערב זה אחר זה תוך ניצול יתרון הלחימה בקווים פנימיים.

מאז גובשה תפיסה זו השתנה האזור ללא הכר. הסכסוך הישראלי-ערבי פינה את מקומו להתלכדות ערבית-ישראלית נגד איראן. רוב מדינות האזור מכירות בסכנה האיראנית לסדר האזורי, ומייחסות לישראל תפקיד אזורי מרכזי בהתמודדות עם הסכנה.

כיצד צריך להתאים עצמו צה"ל למצב החדש?

שאלה זו מחייבת אותנו להמשיך ולשאול: כיצד צה"ל מבין את תפקידו במסגרת המאבק בין ישראל לאיראן? מהם הכלים ושיטות הפעולה שאותם עליו לפתח על מנת למלא את תפקידו בצורה מיטבית? מהם מאפייני האיום האיראני על ישראל שבהם צה"ל צריך להתמקד? מה מקומה של המב"ם (המערכה שבין המלחמות) בהקשר זה? לשאלות אלה ונוספות מבקש הגיליון הנוכחי להציע כיווני חשיבה מגוונים.

הגיליון הנוכחי הוא גם צעד במילוי הפער המתמשך בחשיבה הצבאית הישראלית ביחס ל"מעגל שלישי". מי שמבקש ללמוד על הנושא, יופתע לגלות כי במהלך העשורים האחרונים לא נכתבו ספרים בעברית על אודות הסוגיה, והפרסום האחרון העוסק באיראן מזווית של לימודי צבא וביטחון יצא לאור ב־2004.¹ אנו מקווים שפרסום הגיליון יעודד כתיבה מחקרית נוספת בנושא.

הגיליון מחולק לשלושה שערים.

¹ לקריאה נוספת ראו: אפרים קם, (2004), *מן הטרור ועד לגרעין: משמעותו של האיום האיראני*, הוצאת מערכות.

מאמרי השער הראשון עוסקים בהיבטים שונים של הזיקה בין המעגל השלישי לבין המעגל הראשון כחלק מהאסטרטגיה הכוללת של מדינת ישראל נגד איראן. החטיבה נפתחת במאמרם של **אלוף (מיל') עמוס גלעד**, ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה באוניברסיטת רייכמן, ו**סא"ל ד"ר איתי חימיניס**, רע"ן פיתוח ידע מערכתי במרכז דדו, הקוראים לגבש אסטרטגיה רבתי נגד איראן. האסטרטגיה המוצעת קושרת בין השאר בין יכולת הכרעה צבאית של חיזבאללה במעגל הראשון לבין האפשרות שישראל תידרש לפעול צבאית נגד תוכנית הגרעין של איראן. לטענת הכותבים, ישראל צריכה להיערך לתרחיש של מלחמה בלבנון בעקבות תקיפת מתקני הגרעין של איראן. הזיקה בין איום הגרעין של איראן לבין שלוחיה באזור מופיעה גם במאמר השני בשער, מאמרו של **האלוף (מיל') יעקב עמידור**, המציב את המאמץ הצבאי והמדיני המתמשך נגד בניין הכוח של "צבאות הטרור" האיראניים בלבנון ובסוריה כמרכיב המרכזי במאבק נגד איראן, והכול על מנת למנוע תרחיש שבו מקבלי ההחלטות בישראל יירתעו מפעולה צבאית ישירה נגד איראן בשל חשש מתגובת "צבאות הטרור" ובראשם חיזבאללה. המאמר השלישי, מאמרו של **תא"ל ערן אורטל**, מפקד מרכז דדו, מציע לישראל לאמץ נגד איראן אסטרטגיה תחרותית המכירה במגבלות יכולת הקרנת הכוח האזורית של ישראל. על רקע זה מבקש הכותב למקד את מאמציה הצבאיים של ישראל במעגל הראשון ולנקוט גישת התשה נגד איראן לצורך הכלתה והתשתה - גישה הממצה את יתרונותיו היחסיים של צה"ל בתחומי הסב"ר ההתקפי, הלוחמה הכלכלית והמערכה החשאית הישירה. המאמר הרביעי, מאמרו של **תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל**, ראש תחום מחקר במרכז דדו, עוסק בשאלה מדוע צה"ל מתקשה בעשורים האחרונים להסתגל לכך שהוא עלול להידרש לפעול צבאית במעגל"ש נגד איראן. התשובה שמציע המאמר היא אילוצי משאבים וחסמים תפיסתיים, אשר משמרים את מיקוד תהליכי בניין הכוח במעגל הראשון, למרות העיסוק הגובר של צה"ל באתגרים צבאיים הרחק מגבולותיו. המאמר החמישי והאחרון בשער ההיבטים שבין המעגל הראשון לשלישי, הוא מאמרו של **מר שמואל שמואל**, ראש המכון למחקר צבאי במרכז דדו. באמצעות דיון השוואתי בתפיסות של ארה"ב, סין ורוסיה ביחס לשימוש בחימוש מונחה מדויק (חמ"ם) לטווחים ארוכים מבקש הכותב להציג סימני שאלה ביחס למועילות האפשרית של השקעה בהקמת "חיל טילים" לצורך התמודדות עם האתגר האיראני במעגל"ש.

השער השני של גיליון זה ממפה ומנתח מרכיבים שונים באיום האיראני, הישיר והעקיף, על ישראל. המאמר הראשון בחטיבה עוסק באיום הטמ"ר (טילים, מעופפים ורקטות). המאמר שנכתב על ידי **תא"ל רן כוכב**, דובר צה"ל ומפקד ההגנה האווירית בעברו, מציג את הטענה ולפיה מאפייני האיום הבליסטי האיראני, לרבות הפריסה האזורית המתרחבת של "בסיסי אש" איראניים המופנים נגד ישראל, מערערים את תפיסת הביטחון הישראלית ומחייבים לפתח תפיסת הגנה ארצית חדשה. המאמר השני העוסק באיום הסב"ר האיראני נכתב על ידי **סא"ל ח'**

מיחידה 8200, **רס"ן אושרי בר-גיל** ממחלקת מדעי ההתנהגות (ממד"ה) של צה"ל **ורס"ן (מיל') ת'** המשרת במילואים ביחידת מבקר צה"ל. לטענת הכותבים, רמת הדיגיטציה המתקדמת של החברה הישראלית ומוסדותיה הלאומיים, לרבות צה"ל, הופכים את ישראל לפגיעה במיוחד למאמציה התוקפניים של איראן בממד. לצורך התמודדות עם איום זה מציע המאמר תפיסה חדשה שבמוקדה נמצא חוסן בממד הסב"ר, והכוללת רכיבים רבים ומגוונים החל מחינוך לחשיבה ביקורתית וספקנית ועד פיתוח כלים מבצעיים ומודיעיניים ייעודיים. המאמר השלישי והאחרון בשער זה מתמקד באיום הצבאי מצד חיזבאללה. **סא"ל (מיל') ד"ר משה אלבו** ממרכז דדו **וסא"ל ע'**, כותבי המאמר, בוחנים את התהוותה של תפיסת המלחמה החדשה של חיזבאללה מגישה שבמוקדה נמצא רעיון "הניצחון באמצעות אי-הפסד" לגישה שבמוקדה השגת ניצחון באמצעות פגיעה קשה בישראל - פגיעה העלולה להביא לשיתוק של תשתיות לאומיות ושל מערכי צה"ל, כיבוש שטחים בצפון הארץ והכרעה של כוחות צה"ל בגבול לבנון ועוד. המאמר סוקר בהרחבה את מעצבי ההתנהגות המתוארת ומציע ניתוח של ההזדמנויות והסיכונים המגולמים בה בעבור צה"ל.

השער השלישי והאחרון מציג צמד פרשנויות, שונות אך משלימות, לשאלה מהו תפקידה של המב"ם במסגרת המאבק בין ישראל לאיראן. המאמר הראשון בשער זה מציג את המב"ם כביטוי ל"תחרות האסטרטגית" בין המדינות. כותבת המאמר **גב' דנה פרייזלר-סוויירי**, חוקרת במרכז דדו, מתארת ומנתחת את השלבים המרכזיים בהתפתחות המב"ם נגד איראן ושלוחיה בעשורים האחרונים ממערכה שהתמקדה בהעברות אמל"ח מסוריה לחיזבאללה, למערכה אזורית, רב-זירתית, לבלימת איראן ושלוחיה. המאמר השני מציג את המב"ם נגד איראן כ"מלחמת מנע". **סא"ל (מיל') רווה גלילי**, כותב המאמר, מתאר את המב"ם כמערכה צבאית שישראל יזמה נגד איראן במטרה למנוע מלחמה ישירה בין הצדדים ולהבטיח שאם וכאשר היא תפרוץ - היא תתקיים בתנאים מועדפים מבחינתה של ישראל. אחת הטענות המרכזיות המשותפות למאמרים בשער זה היא שחרף חסרונות ומגבלות המב"ם, היא משרתת את יעדיה של ישראל כלפי איראן, ולפיכך היא צפויה להמשיך להיות דפוס הפעולה המרכזי של צה"ל נגד איראן גם בעתיד.

את הגיליון חותם **מדור ביקורת הספרים של "בין הקטבים"**. **גל פרל פינקל**, חוקר במרכז דדו, סוקר במאמרו מספר ספרים על צה"ל ועל צבא ארה"ב על מנת לבחון כיצד התמודד צה"ל עם השתנות אופי האיומים על מדינת ישראל מאז הקמתה, ומה צה"ל יכול ללמוד בהקשר זה מהניסיון הצבאי-האמריקני של פעולה במרחקים גדולים מגבולותיה של ארה"ב. המדור כולל גם מאמר נוסף על אודות ספרו החדש של פרופ' דימיטרי (דימה) אדמסקי: "אורתודוקסיה גרעינית רוסית". פרל פינקל נעזר בדיון שמקיים פרופ' אדמסקי ביחס לזיקה שבין דת ואסטרטגיה במקרה המבחן הרוסי לצורך דיון על הזיקה בין מושגים אלה גם בהקשרים נוספים, ובראשם ההתמודדות של צה"ל עם איראן.

תפקידו המתהווה של צה"ל במסגרת המאבק בין ישראל לאיראן עשוי ללמדנו, אם כך, על פתחה של תקופה חדשה עבורו. בתקופה הראשונה, העשורים הראשונים לקיומה של מדינת ישראל, שימש צה"ל "קיר הברזל", אשר הדף את האיום הקיומי מצד צבאות ערב, וניצחונותיו בשדה הקרב סללו את הדרך להסכמי השלום עם מצרים וירדן. בתקופה השנייה, מתחילת שנות ה־80 של המאה הקודמת ועד לעשור הראשון של שנות ה־2000, נדרש צה"ל לספק תקופות ממושכות ככל הניתן של שקט ביטחוני על מנת לאפשר לישראל ליהנות מפירות הגלובליזציה חרף התעצמות האיומים הצבאיים בגבולות המדינה. בתקופה השלישית, שבה אנו מצויים כיום, צה"ל אומנם שוב נקרא להדוף איום קיומי מצד מעצמה אזורית, אולם לראשונה המדובר באיום המצוי בעת ובעונה אחת הן הרחק מאוד מגבולותיו והן לכל אורכם. האם צה"ל ישכיל לנצל את הנסיבות הגאו־פוליטיות הייחודיות של התקופה הנוכחית, בראשן השותפות המתהדקת עם חלק ממדינות ערב? האם צה"ל ידע להכיר במגבלות כוחו, חרף הציפיות הגדלות ממנו? האם צה"ל יצליח כבעבר להשתנות תפיסתית, ארגונית וטכנולוגית, כדי להתמודד בצורה טובה יותר עם האיום מצד איראן? גיליון זה משמש, כאמור, ניסיון ראשוני להתמודד עם השאלות שמציבה התקופה הנוכחית בפני צה"ל.

קריאה מועילה!

סא"ל ד"ר איתי חימיניס

עורך ראשי, בין הקטבים